

Economia domèstica

ENRIC MIRAMBELL I BELLOC

Il·lustracions: JOAQUIM PLA I DALMAU

Avui, que estem immersos en la societat de consum, que sofrim constantment l'agressió d'una publicitat que ens estimula —o gairebé ens obliga— a gastar, el repàs de l'economia que practicàvem a casa nostra fa alguns anys ens mostra unes diferències abismals.

Els nostres avantpassats, fins i tot els més pobres, i també nosaltres mateixos, visqueren i hem viscut amb una mentalitat econòmica ben diferent de la que ara tenim.

La virtut de l'estalvi

La virtut de l'estalvi era practicada amb una assiduitat i una constància inalterables. De diners, se'n guanyaven pocs, però encara se'n gastaven menys.

Ja sé que no tothom guanyava i gastava el mateix. Sempre hi ha hagut rics i pobres, i sempre n'hi haurà. Però hi ha una àmplia classe mitjana, que avui es mou dins uns paràmetres econòmics

que anys enrera hauríem considerat d'opulència. Hi ha condicions de vida que avui es consideren imprescindibles, com de primera necessitat, i que abans hauríem considerat com de superluxe. Jo encara recordo que algunes persones de classe mitjana deien: "Els rics, que tenen a casa una bona calefacció i un bon abric per quan surten al carrer, ja es poden riure de l'hivern". Doncs ara, una gran part de la població té una calefacció suficient, i potser fins i tot excessiva, i disposa de la roba d'abric que li convé. I encara més, molts tenen un cotxe al pas de la porta.

També abans, com ara, hi havia gent que estalviava més del que era necessari, i altres que malgastaven el que no tenien. Això ha passat sempre, i sempre passarà. Com també hi ha qui sap viure i qui, disposant de mitjans suficients, viu com un miserable.

Els tipus de moneda

Els tipus de moneda en circulació són un índex de les condicions econòmiques en què ens movem. El fet que una moneda de dos cèntims fos d'ús corrent ja indica unes condicions econòmiques molt diferents de les de quan un bitllet de deu mil pessetes resulta encara petit per les transaccions que es fan.

Efectivament, dins el nostre segle hem vist encara en circulació les monedes de coure de 2 cèntims, i no parlem de les de cinc i les de deu, que vàrem viure fins després de la guerra. Aquestes monedes de coure tenien el pes en grams del seu valor en cèntims. Es contava d'una confiteria que hi havia molt a prop del pont de Pedra, en el carrer anomenat de Sant Francesc, que els diumenges feien tant de calaix que en lloc de comptar la xavalla la pesaven.

Encara recordo els segells de dos cèntims amb què es franquejaven els impresos. Les monedes de dos cèntims s'empraven per fer almoina als pobres i també per tirar a la bacina a l'església.

Per deu cèntims es podia comprar un llonguet o un panet de Viena, per quinze una ensaïmada i per vint un "palo" de crema o una flaona.

Quan algú feia ostentació d'un objecte que no tenia cap valor se li tirava en cara: "amb això i deu cèntims et donaran un llonguet".

El valor d'una pesseta era considerable; en moltes cases era suficient per posar el dinar a taula.

Pels anys quaranta era ecònom de la parròquia de Sant Feliu mossèn Tusell, un capellà una mica pintoresc, però molt intel·ligent i amb un gran cor. Organitzà la processó de Corpus de la parròquia, a la qual assistiren corporativament els nens del Catecisme, la major part de famílies molt modestes, que sempre han abundat en aquella parròquia. Acabada la processó, mossèn Tusell donà una pesseta a cada criatura, tot comentant amb els qui el voltaven: "Aquests nois no oblidaran mai aquesta processó, perquè molts d'ells no havien tingut mai una pesseta per disposar-ne lliurement".

Ja no cal dir la fortuna que representava un duro. Encara l'any 1936 un jornal de deu pessetes tenia la seva importància.

Encara és viva l'expressió "un sopar de duro", sinó que ja no manté el sentit real que tenia en el seu origen. I és que per un duro es podia fer un esplèndid banquet.

La plata i el coure

Els duros i les pessetes eren de plata, com també ho eren les monedes de dues pessetes i unes peces molt petites de cinquanta cèntims. En un terme mitjà entre les monedes de plata i les de coure hi havia els rals de níquel, que portaven un forat en el centre. I així es parlava dels rals foradats, com també dels dos ralets, en atenció al forat dels primers i de la poca grandària de les monedes de mitja pesseta.

Quan morí el Dr. Pascual i Prats, l'any 1931, deixà a la que l'havia servit molts anys com a minyona una important quantitat, en monedes de plata de cinquanta cèntims, que tenia ben guardades.

També es contava d'un senyor que havia obtingut la separació conjugal i la pensió que legalment estava obligat a pagar a la seva muller la feia efectiva en monedes de cinc cèntims. Ho feia per fatigues-la comptant els diners; però resulta que la mateixa molèstia l'havia de tenir ell primerament.

Una gran preocupació era que et donessin una moneda falsa o que no fos de curs legal. Hi havia els duros de plom i els "sevillanos". Per conèixer si eren bons es feien dringar sobre un taulell de marbre, o sobre les rajoles del paviment. Els de plom no saltaven i els "sevillanos" donaven un so diferent dels de curs legal. Però després resultà que alguns dels "sevillanos", tenien un valor superior al nominal perquè portaven una mescla de platí, metall que en el moment en què s'encunyaren aquelles peces tenia un valor inferior a la plata; però més endavant se n'hi reconegué un de molt superior. Quan la gent se n'adonà, els buscava afanyadament; però aviat van desaparèixer del mercat.

De monedes de coure, en circulaven de franceses. Alguns botiguers i els blancs les rebutjaven; però alguns no miraven prim, perquè el seu valor material gairebé igualava el nominal. Recordo un estanquer del carrer de Fontanilles, entre el carrer Nou i la plaça del Gra, que tenia una cura especial a no admetre aquestes monedes, i amb una punta de mal geni les rebutjava tot dient: "Aquests deu cèntims són francesos".

Els bitllets de banc

Per als valors més importants hi havia els bitllets de banc de vint-i-cinc pessetes, de cinquanta i de cent. D'aquests darrers, se'n veien molt pocs, i representaven una suma considerable. Amb un bitllet de cent es podia comprar un moble o es podia pagar el lloguer d'un pis de luxe.

El primer bitllet de 500 pessetes que jo vaig veure era dedicat a Juan Sebastián Elcano. Hi figurava l'escut del descobridor, amb la bola del món i la llegenda "Primus circumdidisti me". No sé si varen escollir aquest tema pensant que amb l'im-

port d'aquest bitllet es podia donar la volta al món o que consideraven que posseir-ne un era tant important com la gesta del gran navegant. El cas és que tothom se'ls mirava amb molt de respecte. Però el que potser significava era que la inflació es començava a disparar.

La forma de la moneda condiciona la del portamonedes. I així per portar els duros i les altres monedes de plata s'utilitzava el portamonedes de malla de plata, amb tanca del mateix metall i penjant d'una cadena també de plata. Els senyors portaven en una butxaca de l'armilla el rellotge i en l'altra el portamonedes. La cadena que sostenia un i altre penjava majestuosament davant l'abdomen senyorial.

Però no tothom portava armilla, ni tothom tenia portamonedes, i els pocs diners que es tenien s'havien de portar ben resguardats. Hi havia qui els

duïa en una bossa de cuir o de tela ben resistent, bossa que algunes senyores amagaven entre la roba interior.

També s'embolicaven les monedes amb un mocador de butxaca, al qual es feia un nus, per assegurar-les.

En general el que portava diners ho dissimulava; però també hi havia qui en feia ostentació, i amb les mans a dins les butxaques dels pantalons feia dringar les monedes que hi portava, que potser sumaven trenta o quaranta cèntims.

Era espectacular el gest que algunes persones feien en pagar amb una moneda de plata de cinc pessetes. El fet de dipositar un duro sobre el taulell d'una botiga o d'una oficina bancària tenia un protocol especial.

Els diners amagats

Els estalvis o les petites fortunes, no tothom les dipositava en els bancs. El diner era escàs i la gent no se'n fiava gaire.

Fins l'any 1909 no s'obrí a Girona la primera

sucursal de la Caixa de Pensions, que per molt temps va ser l'única. De bancs, n'hi havia pocs, i la gent senzilla no els freqüentava. La Caixa ben aviat meresquà la confiança dels petits estalviadors, que a poc a poc anaren deixant de guardar els diners en els llocs més inversemblants.

Hi havia botiguers que els tenien dissimulats entre les mercaderies de la botiga. Un cisteller de la Rambla els guardava dins un bressol que tenia penjat al sostre, al bell mig de l'establiment. El problema hauria estat si algú hagués volgut comprar precisament aquell bressol.

Els propietaris d'un comerç de menuderies de la Cort Reial els tenien amagats dins un feix de papers de diari. Un de la família, que no ho sabia, va vendre els diaris a un drapaire, i els diners volaren, davant la desesperació dels seus amos.

Per viatjar hi havia qui portava els bitllets dins el folre del barret, o a l'interior d'una sabata.

En algunes cases hi havia una trampa en una paret, i allí hi amagaven la fortuna. Durant la guerra, un escamot de milicians féu un registre en una casa del carrer de Sant Josep i, tustant les parets, en una hi notaren ressa de buit. Pensant que es tractava d'un amagatall d'armes, o de joies, o de diners, rebentaren violentament el tros de paret, i en sortí un raig d'un líquid espès, de color entre marró fosc i negre. La sospitada trampa era el desguàs d'uns serveis sanitaris.

Els bitllets de la guerra

Amb la guerra, com tantes altres coses, també la moneda de plata va desaparèixer de la circulació. Per ordre governativa, tota la moneda de plata s'hagué de portar al banc per canviar-la per paper moneda. Però també les monedes de cinc i deu cèntims anaren desapareixent.

Aleshores es produí la gran invasió de paper moneda. Totes les administracions públiques tenien els seus bitllets. El govern central posà en circulació noves sèries; la Generalitat llençà les seves emissions, en què destacaven uns bitllets de dues pessetes i cinquanta cèntims, quantitat totalment nova, pel que fa al valor nominal de les nostres monedes. Tots els ajuntaments feren la seva emissió de bitllets de cinc pessetes i de pesseta.

Encara recordo la impressió que em va fer el veure en els bitllets de pesseta, de l'Ajuntament de Girona, la firma del regidor de finances, que era un xicot que festejava amb una veïna de casa. Abans les persones que signaven els bitllets de banc eren gent molt llunyana, que mai no havíem vist ni pensàvem mai veure pel carrer.

Quan desaparegué de la circulació la moneda fraccionària, encara hi havia algunes coses el preu de les quals no arribava a la pesseta. Per facilitar el canvi s'utilitzaven segells de Correus, enganxats en un disc de cartró.

En acabar la guerra tot aquell paper restà sense valor. En realitat ja en tenia ben poc, perquè en els darrers temps ja no hi havia gairebé res per comprar, i encara que tinguessis molts diners no hi havia en què gastar-los. La poca mercaderia a l'abast no es volia vendre a canvi de diners, sinó amb intercanvi d'altres productes.

Els qui primer hagueren de canviar els duros de plata per moneda de paper, ara es veien obligats a canviar la moneda de paper per un rebut que no serviria mai per a res.

Però en el nostre país les disposicions oficials sempre s'han observat amb poca exactitud, especialment quan afecten la butxaca. I qui més qui menys tothom es reservà alguna moneda de plata i algun bitllet de les sèries antigues, dels que Radio Nacional havia dit que valdrien.

Acabada la guerra tornaren a circular, però ben poc temps, els duros de plata, i també els bitllets d'abans de la guerra, juntament amb el paper moneda emès pel govern de Burgos.

A poc a poc s'anà renovant totalment la moneda, tant la de paper com la de metall. I les monedes de plata ja desaparegueren definitivament del mercat.

Jornals, pensions i rendes

Normalment, per guanyar alguns diners s'havia de treballar molt. Per a la majoria de les persones els jornals eren petits; les pensions, escasses; les rendes, limitades. Però també eren majoria els qui d'aquestes minses retribucions en sabien treure el màxim rendiment, i, fent miracles, arribaven decorosament a cap de mes.

Jo coneixia una senyoreta que no tenia altre ingrés fix que una orfanat d'una pesseta diària, i vivia. Una vídua, que era considerada benestant, i tenia una renda de tres duros diaris. Una altra vídua, sense fills, fins l'any 1936, amb una renda de catorze rals (tres pessetes i mitja), encara arraconava alguna cosa per quan fos més vella; vivia sense privacions, i per Nadal i per la festa major matava un ànec, que es partia amb una veïna que també vivia sola.

Hi havia jornals de tres pessetes, i una dona que anava a fregar rajoles rebia cinquanta o seixanta cèntims per hora de treball, ben controlat i exigit.

Els petits negocis donaven uns escassos marges de benefici, i exigien una dedicació que ratllava l'esclavatge. Els artesans feien jornals sense limitació d'horari, per obtenir uns ingressos que només donaven per anar tirant.

Els aprenents treballaven sense cobrar, a canvi de l'ensenyament de l'ofici i l'esperança d'un futur lloc de treball remunerat.

Hi havia oficis i professions que els que els practicaven vivien principalment de les bestretes, ja que el sou, si n'hi havia, era molt migirat.

És natural que aquests pocs diners, guanyats amb tant d'esforç, s'administrassin amb comptagotes; i és en aquesta administració on es defineixen uns nivells de vida ben diferents als dels nostres dies.

"Fer bullir l'olla"

Una bona part dels ingressos familiars es destinaven a "fer bullir l'olla". L'alimentació es considerava essencial; però exceptuant diades molt

assenyalades, no es podien permetre luxes ni dispendis no imprescindibles.

L'operació de la compra la feia la mestressa de la casa amb el seu art peculiar. Només s'encarregava als fills o a les minyones una compra molt concreta, i portant els diners justos.

La mestressa de casa solia anar a la compra diàriament, ja que molts productes alimentaris es podien deteriorar d'un dia per l'altre.

El preu de la plaça era variable, com la borsa, i era qüestió de no badar, no fos cas que es pagués cinc cèntims de més. Les senyores que calculaven més anaven a comprar a darrera hora del matí, aprofitant que els venedors no volien tornar a casa amb la mercaderia i per poder-la vendre baixaven els preus. Això era més remarcable amb els productes més delicats, que si no es venien al dia s'havien de llençar. Un cas molt concret era el del peix. El preu podia baixar escandalosament. L'aparició de neveres i congeladors féu canviar radicalment la situació.

En la compra, un element essencial era el regateig. Una mestressa de casa que no sabés regatejar no servia per anar al mercat, i s'exposava que fes

fallida l'economia familiar. Hi havia un veritable art del regateig, tant per part dels venedors com de compradors.

Es procurava que la família anés ben alimentada, però sense gastar res de més que el necessari. L'escudella i carn d'olla ja solucionava el menú del dinar; excepte el diumenge, que es menjava arròs. I quan les coses milloraren l'arròs passa al dijous, per deixar el diumenge per als macarrons o canelons. L'escudella era un plat econòmic. Avui, elaborada amb els mateixos ingredients, resultaria caríssima. Al revès del que ha passat amb el pollastre, que d'un plat de luxe passat a ser el més assequible.

El pa era la base de l'alimentació; però per fer-lo allargar més, moltes famílies el menjaven que no fos del dia; i fins i tot hi havia qui el posava al balcó per tal que s'assequés, i així no se'n menjava tant.

No era cap excepció la mare que renyava les seves filles si en pelar les patates o la fruita no treien la pela ben fina, per evitar la pèrdua d'un mil·límetre de material menjable.

Els productes més cars, com el cafè i el sucre, s'acostumava envasar-los en paperines de mate-

rial molt fi, per evitar que el pes del paper sostragués massa quantitat del producte.

En comprar oli es deixava una bona estona la mesura abocada sobre l'embut que introduïa el líquid a la botella, per escurar fins la darrera gota.

El vestuari

El capítol de vestuari també tenia la seva importància en el pressupost familiar. Els vestits es portaven fins que no en quedava tros. Les peces de vestir passaven de pares a fills i del germà gran al petit. Si no hi havia la solució de fer-ho heretar al germà petit, es comprava la peça "de creixent", és a dir, d'una talla suficient perquè la criatura la pogués portar uns quants anys, independentment dels seus canvis d'estatura.

A l'estiu unes espadenyas de treneta es feien durar tota la temporada, i a l'hivern les sabates es recomponien amb mitjes soles i tota mena de pedaços i cosits.

També la roba s'apedaçava i se sargia. Hi havia mitjó i samarreta que ja no tenia ni un fil de l'original. I alguns llençols semblaven talment un tauler d'escacs.

Les senyores s'arreglaven el vestuari d'un any per l'altre, canviant-hi algun detall o portant-lo a la tintoreria per variar el color.

Un ofici que ha desaparegut totalment és el de les colidores de punts de mitja, que en els anys quaranta tenien més feina de la que podien fer. També estan desapareguent les sargidores professionals, que havien treballat molt.

La casa i el lloguer

Una altra despesa important era el manteniment de la casa. El lloguer del pis era un capítol a tenir en compte. "Els caps de mesos es toquen" era una expressió corrent i un crit d'alerta. L'any 1936 un lloguer de vint duros al mes corresponia a un pis de luxe. Una família que vivia en un pis de la Rambla, pagant deu duros de lloguer, en morir-se el cap de casa es traslladaren al carrer de Fontanilles, on trobaren un habitatge pel qual els cobraven vuit duros.

Les altres despeses de l'habitatge es controlaven escrupolosament. L'aigua corrent, si n'hi havia, anava junt amb el lloguer del pis. El propietari tenia establert un cens amb l'empresa subministradora.

El consum de l'electricitat es procurava reduir utilitzant bombetes de poca potència; apagant els

llums no imprescindibles, i fins i tot adaptant els horaris a la llum natural.

Per moltes cases el braser era l'únic mitjà de calefacció. I els que tenien estufa mesuraven bé el seu manteniment.

Un veí de la Rambla explicava que havia comprat una estufa i l'havia estrenada un diumenge. Detallava: "Vàrem passar una tarda estupenda. Havent dinat vaig encendre l'estufa, tirant-hi tres trossos de llenya; a les cinc n'hi vaig afegir un altre i a les set el darrer. El menjador es mantingué calent com un torró".

D'obres, es feien les imprescindibles, tant si anaven a càrrec del propietari com del llogater. El mobiliari passava d'una generació a l'altra.

D'espectacles, ben pocs. Viatges, molta gent podia comptar els que havia fet en tota la seva vida.

A la bacina de l'església s'hi tiraven monedes petites. Molta gent no variava de moneda fins que desapareixia de la circulació la de valor inferior. Havia vist tirar deu cèntims i demanar que se li tornés el canvi.

El pudor de ser ric

Molta gent era així, i no se n'amagava, més aviat al contrari; entre la classe mitjana gironina hi havia qui tenia un cert pudor que el prenguessin per ric. També hi havia qui li agradava fer ostentació, però no eren ni els més, ni els més ben considerats.

Recordo un petit comerciant que vestia com un pobre i estalviava com una rata, i quan morí deixà una considerable fortuna. Els seus familiars li organitzaren un enterrament de gran luxe. La caixa de caoba en què va fer el darrer recorregut pels carrers de la ciutat superà en qualitat tots els vestits que havia portat en vida.

Un botiguer de la Rambla, que disposava d'un raconet molt ben suat i del qual no tenia cap motiu per avergonyir-se, quan havia de fer una operació de borsa hi anava a Barcelona, a fi que els coneguts d'aquí no se n'assabentessin. Però alguna vegada hi coincidia amb un altre de l'Argenteria, que havia tingut els mateixos escrúpolis, i l'un i l'altre s'hi sentien incòmodes.

Pels anys trenta el nivell de vida havia pujat sensiblement, i molts es permetien fer despeses que abans s'haurien considerat supèrflues. Però la guerra i alguns anys de la postguerra obligaren a moltes privacions, i no pas per estalviar, sinó per subsistir, fins que arribaren els temps d'eufòria econòmica i es trencaren molts motllos i molts conceptes es transformaren.

YEAR XXXIV . NUMBER 126 . JANUARY-FEBRUARY 1988**EDITORIAL**

- 5 *Nowadays, the plastic arts are going through an euphoric, stage in the Girona Region. But however one can't avoid arguing about the adaptation of this proposal with the real demand.*

EDITING

- 12 **ENRIC ADROHER GIRONELLA, EIGHTY YEARS OF FIGHTING**, by *Jaume Fabre and Josep M. Huertas*. *Enric Adroher Gironellas was an outstanding person in the catalan left wing party. He took part in the raising of the republic in Jaca and he was one of the key men of the poum. After a significant antifascist activity he went into exile in Mexico and coming back to Europe he worked nonestop with the European movement. This transcript from an interview made by the authors in 1980 reflects his character and the historical events he lived through.*
The European faith of Enric Adroher, by *Carmel Rosa*. *Carmel Rosa, Gironella's friend, writes about the European ideals of Enric Adroher and about the organization, in 1962, of the famous "conspiracy of munich" the first massive meeting of the antifascists.*

DOSSIER

- 24 **THE PROBLEMS CREATED IN GIRONA BY ITS BECOMING OF AGE**, by *J. Aiguabella, J. Estivill, P. Guanter, J. de Toca, R. Tarrés, J. Muñoz and M. Masó*. *Analysis of the ageing regions of Girona from a triple perspective: demographic, cultural sociological and assistance service. The authors contemplate the evolution of the population in its old age, the concept and the functions of the elderly in Girona's society, they analyse the existing resources and, starting from an approximation of the potential necessities, they propose some strategical ways of acting.*

GEOGRAPHY

- 47 **THE CLIMATED AND VEGETATION OF THE GARROTXA**, by *Agusti Xercavins*. *In this article, Agusti Xercavins, a geographer presents a study of the climate and the vegetation of the Garrotxa, one of the most Physically Complexed Regions of catalonia.*

SCIENCES

- 52 **WILDBOARD, THE LATEST GREAT WILD MAMMAL IN OUR REGION**, by *Judith Ferrer*. *Is a study about wildboard, the only wild mammal in our region that has survived the weather changes, abusive tree felling and indiscriminate hunting. Judith Ferrer gives a description of its characteristics and its habitat and customs as well as the repercussions it has in relationship with its environment.*

LETTERS

- 58 **THE ARABISME IN THE CATALAN LANGUAGE IN THE GIRONA REGIONS**, by *M. Teresa Sabrià*. *The extension of Islam is a phenomenon with vast transcendence through the history in Mediterranean towns. Dominating the moslem policy there was a linguistic change in all the territories towards the arabic language which was the origin of the lexical catalan which this is about. In addition to the investigation there is a complete glossary of arabisms.*

ARCHAEOLOGY

- 68 **THE ROMAN VILLAGE OF VILAUBA, AFTER TEN YEARS OF RESEARCH**, by *P. Castañer, J. Tremoleda and A. Roure*. *The Roman Village of Vilauba is a paradigmatical event in the process of romanization in our country from the III Century B.C. the structural changes that we know about this process have been studied starting from the extensive collection of dates which have produced 10 years of archaeological research.*

ECONOMY

- 75 **THE TRANSFORMATIONS PRODUCED BY THE TEXTILE INDUSTRY IN SALT**, by *Joan Boades*. *The historian Joan Boades i Raset has elaborated a survey on the transformation in the XIX century of a marked rural nucleus —Salt— to a zone with its own economical connections, to an industrial society. It analyses the function of the irrigation channel called Monar and the economical changes involved in industrial activity.*

ARTS

- 81 **GETTING TO KNOW GIRONA JEWELLERY**, by *Joan L. Montané*. *Nowadats the Jewellery of Girona is evolving around the creation of exclusive pieces, work done by artists and Jewellers, bringing creativeness to a sector dominated by the commercial Jewels of France and Italy and the marking of small series of imitation jewellery in silver by seven enterprises in the Girona area. Although Jewellery industries don't exist the authorities want to open a school of design with a workshop to learn the future necessities in this field, which has its industry of this principality situated in Barcelona and regions.*

BIBLIOGRAPHY

- 97 **BANYOLES AND THE PAINTER PIGEM**, by *Rosa Gil*. *The life and the work of the painter Pigem are exposed to us by Antoni M. Rigau and Jordi Gimferrer. Also from Banyoles, who have successfully described starting with, "the lake painter" a period of deep transformations of Banyoles and its region.*